

RENÚNCIA I PACTE DE SUPERVIVÈNCIA: UN COMENTARI A LA RESOLUCIÓ DE LA DIRECCIÓ GENERAL DE DRET I D'ENTITATS JURÍDIQUES DE 3 D'OCTUBRE DE 2011

Lídia Arnau Raventós¹
Professora agregada de dret civil
Universitat de Barcelona

1. EL SUPÒSIT DE FET

Aparentment, és força simple. 1) El 1979 el senyor A. O. V. i la seva esposa, J. E. A., van formalitzar davant de notari la compravenda d'una finca urbana situada a Calafell que adquiriren a parts iguals indivises i amb pacte de supervivència. 2) El juliol de 2009 el senyor A. O. V. va morir. Havia atorgat un testament en virtut del qual nomenava hereva la seva muller, amb substitució vulgar a favor d'un dels seus fills, però amb adjudicació de la finca de Calafell als seus tres fills a parts iguals. 3) El desembre de 2009 s'autoritza l'escriptura de renúncia, manifestació i acceptació de l'herència, atorgada per la vídua i els fills. Segons la relació de fets, la senyora J. E. A. renuncia a l'herència i consent que els seus tres fills s'adjudiquin la finca de Calafell en tres parts indivises. Val a dir que, tot i que només era bé relicte la meitat corresponent al marit, l'adjudicació es fa, per terceres parts, de la totalitat de la finca. I no es fa cap esment al pacte de supervivència. 4) Presentada l'escriptura al Registre, el registrador en suspèn la inscripció perquè entén que no s'ha donat cap de les circumstàncies extintives del pacte, previstes en l'article 46 CF, vigent en el moment en què es va atorgar l'escriptura. 5) El notari interposa un recurs governatiu. Defensa que «la renúncia s'estén a l'acte [deu voler dir "pacte"] de supervivència, per acte tàcit, ja que la vídua va consentir l'adjudicació als fills i que no seria possible una renúncia posterior, ni tampoc una acceptació del pacte, que seria incompatible amb el que va expressar a l'escriptura, de la qual resulta la copropietat entre la vídua i els fills del causant» (vegeu la relació de

1. Aquest comentari forma part dels projectes d'investigació 2009 SGR 221 i DER 2011-26892, dirigits pel professor Ferran Badosa i Coll.

fets, apartat VI). 6) Al seu torn, el registrador fonamenta la desestimació a l'empara del raonament que es reproduceix: «la transmissió al cònjuge sobrevivent per defunció de l'altre no requereix una acceptació; que el pacte de supervivència no és una institució hereditària, sinó de dret de família; que la meitat de la finca, que era propietat del causant, no ha integrat mai el cabal hereditari, ja que no hi havia hagut renúncia prèvia de la cònjuge i que, en definitiva, caldria una renúncia expressa a aquesta adquisició». El registrador conclou que tant la vídua com els fills i el mateix notari van atorgar l'escriptura amb desconeixement de l'existència del pacte. 7) La Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques (DGDEJ), després de reiterar el caràcter familiar del pacte i la seva vinculació al règim de separació de béns, admet la possibilitat, teòrica, «d'una renúncia tàcita al pacte de supervivència implícita en la renúncia expressa a l'herència i amb consentiment a la inscripció de la finca a favor dels fills», però només per al cas que «es desprengués d'una manera expressa, clara i inequívoca l'existència del pacte de supervivència i fos del tot indubtable que la vídua, en renunciar, prenia en consideració l'existència del pacte». La DGDEJ conclou que això no és, ni de bon tros, el que va succeir i, en conseqüència, desestima el recurs.²

2. LES ADQUISICIONS AMB PACTE DE SUPERVIVÈNCIA EN EL CODI CIVIL DE CATALUNYA

El pacte s'atorga el 1979 i el senyor A. O. V. mor el 2009. El règim aplicable al pacte és el previst en els articles 44-47 de la Llei 9/1998, de 15 de juliol, del Codi de família (en endavant CF). I, això, tal vegada que la regulació continguda en els articles 231-15 a 231-18 del Codi civil de Catalunya (en endavant CCCat) regeix per al cas: o bé de pactes atorgats després de l'entrada en vigor del llibre segon CCCat (així, d'ençà de l'1 de gener de 2011),³ o bé de pactes atorgats abans d'aquella data, però els atorgants dels quals encara estaven vius en data 1 de gener de 2011.⁴ Els articles 231-15 a 231-18 CCCat seran els que, d'ençà d'aleshores, regiran els efectes del pacte mentre visquin i, un cop produïda la mort d'un d'ells, l'efecte adquisitiu a favor del que sobrevisqui de la part corresponent al premort.

2. Vegeu el *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC), núm. 6013 (25 novembre 2011).

3. Vegeu la disposició final cinquena de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família.

4. Vegeu la disposició transitòria primera de la Llei 25/2010, de 29 de juliol, del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família.

Algunes de les novetats que incorporen els articles 231-15 a 231-18 CCCat ja les havia anticipat, en part, la jurisprudència.⁵

— En aquest sentit, mentre que l'article 44 CF recollia el pacte atorgat a propòsit d'un contracte de compravenda en el qual participaven ambdós cònjuges com a compradors (i ho feien «conjuntament») i a l'efecte d'adquirir el bé «per meitat», l'article 231-15 CCCat (i, abans, la mateixa rúbrica de la subsecció que encapçala)⁶ es fixa només en l'efecte adquisitiu, que cal que s'hagi produït a favor d'ambdós atorgants «conjuntament» i a títol oneros, però no necessàriament a parts iguals.⁷ La necessitat d'atorgar el pacte a propòsit d'un contracte de compravenda ja havia quedat superada arran de la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (STSJC) de 17 de març de 2003 (ponent: Lluís Puig Ferriol; RJ\2003\4578), que va declarar la validesa d'un pacte de supervivència convingut en un contracte de renda vitalícia (preàmbul de la Llei 25/2010, ap. IIIc, 5è par.). L'expressió legal continguda en l'article 231-15.1 CCCat («Els cònjuges [...] que adquireixin béns [...]») va més enllà, atès que és aplicable, fins i tot, a adquisicions no derivades de contracte, per bé que oneroses (així, per exemple, a la que s'esdevingui arran de l'exercici d'un dret real d'opció l'eficàcia adquisitiva del qual es faci dependre del pagament d'un preu o una contraprestació; arg. *ex art.* 568-1, 568-6*b* i 568-12 CCCat).

— Les adquisicions amb pacte de supervivència no només queden desvinculades sistemàticament i materialment del règim de separació de béns (preàmbul de la Llei 25/2010, ap. IIIc, 5è par.), sinó que la legitimació arriba a les parelles estables (art. 234.3.3 CCCat) i als «futurs contraents» (art. 231-15.1 CCCat). La STSJC de 13 de febrer de 2003 (ponent: Lluís Puig Ferriol; RJ\2003\4576) ja havia anticipat la primera possibilitat; la segona es veu, però, matisada per la regla continguda en l'article 231-15.3 CCCat, que preveu la «caducitat» del pacte si el matrimoni no s'arriba a contreure en el termini d'un any. La principal qüestió que planteja el precepte és, òbviament, la de l'eficàcia del pacte mentre no se celebri el matrimoni,

5. Vegeu una exposició més acurada del que s'anuncia en el text a Lídia ARNAU RAVENTÓS, «Las adquisiciones con pacto de sobrevivencia», a Mariano YZQUIERDO TOLSADA i Matilde CUENA CASAS (dir.), *Tratado de derecho de la familia*, vol. VII, *La familia en los distintos derechos forales*, Cizur Menor, Aranzadi, 2011, p. 157-180. D'altra banda i a propòsit de la configuració de les compres amb pacte de supervivència com a supòsit de dualitat negocial i, en concret, del pacte com a doble negoci *inter vivos*, a títol gratuït i d'eficàcia *post mortem*, determinant d'una comunitat proindivisa especial sobre l'adquisició, vegeu Lídia ARNAU RAVENTÓS, «Les adquisicions amb pacte de supervivència en la Llei 22/2003, de 9 de juliol, concursal», *Revista Catalana de Dret Privat* [Barcelona] (2004), p. 121-168.

6. Es tracta de la subsecció segona («Adquisicions oneroses amb pacte de supervivència») de la secció II («Relacions econòmiques entre els cònjuges») del capítol I («Abast de la institució familiar») del títol III («La família») del llibre II CCCat.

7. Vegeu, però, l'article 231-18.1c CCCat.

sobretot si durant aquell any mor un dels atorgants. I el ventall de possibilitats passa, primer, per negar-li qualsevol efecte, de manera que el bé resti sotmès al règim de proindivisió ordinària (art. 552-1 i seg. CCCat); en segon lloc, per admetre la vigència, durant aquell període, del règim jurídic real previst en l'article 231-15.2 CCCat, però en cas cap l'eficàcia adquisitiva del pacte a favor del supervivent (art. 231-15.1 *in fine* CCCat); i, en tercer lloc, per admetre fins i tot això últim.

— Les regles de computació i imputació contingudes en l'article 44.3 CF es traslladen a l'article 231-15.3 CCCat, per bé que se n'hi afegeix una altra de valoració de la participació del premort i que regeix tant de cara a la computació com de cara a la imputació. Així, coincidint essencialment amb la regla de valoració del *donatum* (art. 451-5c CCCat),⁸ s'hi mana que es tingui en compte el «valor que tingui la participació en el moment de produir-se la mort».

— Com feia l'article 46 CF, l'article 231-18 CCCat, rubricat també «Extinció», relaciona un seguit de circumstàncies que, estrictament, més que d'«extinció» del «pacte», ho són, o bé de la ineficàcia sobrevinguda d'aquest, o bé d'extinció també sobrevinguda del règim de supervivència (entès en el seu doble nivell de règim legal dels béns mentre visquin ambdós cònjuges —art. 531-15.2 CCCat— i també d'efecte adquisitiu automàtic en cas de mort d'un i supervivència de l'altre —art. 531-15.1 *in fine* CCCat). No hi figura la renúncia que, en canvi, es preveu en l'article 531-15.3 *in fine* CCCat en un intent d'establir què succeeix amb la participació renunciada. En canvi, s'hi incorpora, al costat de l'adjudicació a un tercer de la quota embargada, l'extinció que pugui derivar d'un procediment concursal.⁹ A part d'això, mentre es conserva la regla de la proindivisió ordinària en cas d'extinció (o «ineficàcia») del pacte (art. 531-18.2 CCCat), desapareix la que figurava en l'article 46.2 CF relativa a la possibilitat de prosseguir, els hereus del cònjuge premort, l'acció de nul·litat, divorci o separació amb l'únic efecte de declarar l'extinció del pacte.

3. RENÚNCIA I PACTE DE SUPERVIVÈNCIA

La Resolució de la Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques (RDGDEJ), ateses les circumstàncies del cas, resol que no es pot interpretar l'es-

8. En l'àmbit de la quarta vidual, l'article 452-3 CCCat es remet a l'article 451-5 CCCat a l'efecte del còmput i la valoració de la quarta. Ho fa, però, amb l'excepció de «les donacions fetes al cònjuge vidu o al convivent supervivent», que no s'hi han d'incloure.

9. Vegeu l'article 231-17.2 CCCat. S'inspira clarament en els apartats 3 i 4 de l'article 78 de la Llei 22/2003, de 9 de juliol, concursal.

criptura «en el sentit de l'existència d'una renúncia tàcita al pacte de supervivència implícita en la renúncia expressa a l'herència». En qualsevol cas, tot plegat afectaria només la meitat corresponent al cònjuge premort. Succeeix, però, que de la relació de fets que incorpora la RDGDEJ de 3 d'octubre de 2011 sembla com si la vídua hagués disposat també, i a favor dels seus fills, de la seva pròpia meitat. Cal anticipar, però, que, atesa la imprecisió de la mateixa RDGDEJ, en aquest punt no es pot fer altra cosa que raonar a partir de suposicions. La RDGDEJ fa referència a la situació civil que els implicats creien existent i al decurs dels fets que a partir d'aquí se succeeixen. La situació civil real és inqüestionable: amb i per la mort de l'espòs i la supervivència de la muller, aquesta ha esdevingut titular única de la totalitat (art. 231-15.1 CCCat).

3.1. LA PARTICIPACIÓ DEL SUPERVIVENT I EL SEU CONSENTIMENT A L'ADJUDICACIÓ DE LA FINCA «EN LA SEVA TOTALITAT»

La contradicció ja s'entreu en el fet jurídic segon. S'hi diu que en el testament del senyor A. O. V., més enllà de nomenar hereva l'esposa, s'adjudicava la finca de Calafell en parts iguals als tres fills. La situació jurídica suposada pel causant és incerta: així, coincidint amb la real, podia ser perfectament coneixedor del pacte i del fet que la titularitat de tot el bé era ja de la seva muller.¹⁰ L'ordenació, vàlida, podria ser aleshores d'un llegat d'una cosa aliena; en aquest cas, del bé gravat (art. 427-24.1 CCCat). Per contra, el causant podia ignorar només el pacte¹¹ o, fins i tot, l'adquisició a parts iguals, i ordenar un llegat amb l'errònia creença de fer-ho d'una cosa íntegrament pròpia. En ambdós casos es podria parlar de nul·litat de l'ordenació per error en els motius (art. 422.2.1 CCCat).

D'acord amb la seqüència anterior, en el fet jurídic tercer s'insisteix que «als antecedents descrivien com a bé relicte la meitat indivisa de la finca i sense cap esment al pacte de supervivència, però al moment de l'adjudicació se l'adjudiquen en la seva totalitat, per terceres parts». Així doncs, aquesta adjudicació és precedida de la renúncia o repudiació de l'herència per la senyora J. E. A., la qual, a més, «consenteix» que els seus fills s'adjudiquin «en concepte d'herència» la totalitat de la finca. Més enllà d'esbrinar com els fills arriben a adquirir la meitat corresponent

10. Si la designa hereva, és que pressuposa que és ella la que sobreviu i adquireix la integritat del bé.

11. En el cas resolt per la STSJC de 24 d'abril de 2006 (ponent: Maria Eugènia Alegret Burgués; RJ\2006\3998), el causant havia llegat no sols la part indivisa pròpia d'un bé, sinó també la part de la seva muller. El supòsit seria de llegat en part d'una cosa pròpia i amb eficàcia real, i en part d'una cosa aliena i amb eficàcia obligacional (art. 427-15 i 427-24.1 CCCat).

al causant «en concepte d'herència» (o, millor, com l'haurien adquirit realment si la finca no s'hagués adquirit amb pacte de supervivència o si la vídua hi hagués renunciat vàlidament), interessa també saber com arriben a esdevenir titulars de la meitat corresponent a la seva mare (així, de l'adquirida en virtut de la compravenda). Quant a això últim, la relació de fets suggereix anticipar diverses observacions: 1) primer, que és precisament en relació amb aquesta meitat que tindria sentit aquell «consentiment» a l'adjudicació. Si la vídua ignorava que havia esdevingut titular de la meitat del seu espòs, és evident que el seu consentiment no es podia projectar sobre la dita part (quin sentit tindria i per què caldria consentir l'adjudicació d'una cosa *que es creu* aliena?). El fet que la vídua hagués «consentit» tindria, a més, un valor afegit: permetria descartar un error per part seva quant a la titularitat d'aquesta meitat. L'argument seria el mateix: si tots pensaven i actuaven com si el bé fos íntegrament del pare, per quin motiu s'hauria demanat el consentiment a la vídua i per quina raó aquesta l'hauria donat? 2) La segona observació que suggereix, de bell antuvi, aquella relació de fets era que la participació del supervivent en cap cas formaria part del cabal hereditari i que, per tant, en cap cas es podria rebre «en concepte d'herència». La conclusió no seria, però, del tot encertada: ho seria en la seva primera part, però no en la segona, atès que és possible esdevenir titular d'un bé no inclòs en l'herència en virtut d'un llegat (d'eficàcia obligacional). Caldria veure (o, més ben dit, suposar) què va succeir amb allò suposadament ordenat pel pare sobre un bé de la mare.

— En la RDGDEJ no transcendeix si finalment l'herència es defereix al substitut vulgar, P. O. E., i aquest l'accepta, o si acaba obrint-se la successió intestada. La subsistència d'un llegat sobre una cosa aliena demanaria, en qualsevol cas, superar l'escull de l'article 427-8.3 CCCat, és a dir, excloure que el causant l'hagués ordenat només per al cas que la seva muller acceptés l'herència.¹²

— El «consentiment» de la mare a «l'adjudicació» de «tota la finca» ens fa pensar, però, en un acte de disposició d'aquesta a favor dels fills que, atesa la ignorància del pacte, hauria recaigut només sobre la seva participació originària i en virtut del qual aquells n'haurien esdevingut titulars, però en cap cas «en concepte d'herència». L'adquisició s'hauria produït *inter vivos* i a títol gratuït. Es podria dir

12. El cas ens planteja més dificultats. Si el fill cridat com a substitut vulgar accepta, aleshores el llegat esdevé prellegat quant a la part que li pertocaria a ell. Si s'obris la successió intestada i acceptessin l'herència els tres fills, s'entendria ordenat igualment un prellegat per a tots ells (i, això, tant si s'admet la subsistència del testament malgrat la frustració de la crida com si, per aquesta mateixa causa, es creu que val com a codicil —arg. ex art. 422-6.1 CCCat). El problema seria, aleshores, que el prellegat tindria eficàcia obligacional, de manera que, en el cas de la successió intestada, els tres fills serien, al mateix temps, gravats i afavorits, i el mateix passaria en la successió testada quant a l'hereu i a la part que li pertocaria del bé aliè.

que la mare hauria facilitat *motu proprio* el que el pare pretenia aconseguir per la via d'un llegat sobre una cosa aliena o sobre una cosa que creia erròniament pròpia.¹³

En el fet jurídic sisè, però, i incomprensiblement, es diu —arran del que manifesta el notari en el recurs governatiu— que de l'escriptura atorgada resulta «la copropietat entre la vídua i els fills del causant».

Més enllà d'això últim, el que es descriu en els fets primer i segon suggereix un altre comentari si es relaciona amb el que acaba resolent la DGDEJ. S'ha anticipat que el que fa la Resolució és confirmar la nota del registrador, contrària a la inscripció perquè entén que «dels fets resulta que es va obviar l'existència d'aquest pacte, tant per part dels hereus com del notari autoritzant, i que tot el que van formalitzar i consentir ho van fer amb desconeixement del règim jurídic del bé en qüestió». Però caldria també distingir que una cosa és que s'entengui que no s'ha renunciat al pacte ni a l'adquisició que deriva d'aquest en morir un dels cònjuges i que, en conseqüència, el supervivent hagi adquirit la meitat del premort, que, per això mateix, en cap cas hauria pogut ingressar en el cabal relict; i una altra cosa és que, havent passat això anterior però ignorant-ho especialment la vídua, no es pugui entendre que, quan «consenteix l'adjudicació de tota finca», transmet als fills la participació del pare, ara seva per l'eficàcia del pacte. La raó última seria aquella ignorància: la vídua no podia voler transmetre una cosa que ni sabia que era seva. Però una altra qüestió diferent és que ningú, o almenys la vídua, podia raonablement ignorar que ella era la titular de l'altra meitat i que, en consentir l'adjudicació del tot, estava disposant en tot cas de la seva participació. El raonament del registrador, portat a les seves darreres conseqüències, implica negar eficàcia a la disposició de la meitat de l'esposa a favor dels fills, amb l'argument que probablement no ho hauria fet o consentit si hagués tingut coneixement que ja era titular, per raó del pacte i d'ençà de la mort de l'espòs, de la meitat pertanyent a aquest i, per tant, de la integritat del bé.

3.2. LA PARTICIPACIÓ DEL PREMORT I LA RENÚNCIA DEL SUPERVIVENT

Parlar de pacte de supervivència i de renúncia demana, sobretot, prestar atenció al moment en què es produeix aquesta darrera. Atès que només es pot renun-

13. En el cas que es defensés la nul·litat del llegat (art. 422-2.1 CCCat), aquell consentiment es podria veure també, des de la perspectiva dels actes propis, com a renúncia de la vídua a interposar l'acció corresponent (art. 422-3.3 CCCat). La hipòtesi demanaria, però, que ella fos conscient de la seva titularitat sobre la meitat de la finca i, en conseqüència, de l'error comès pel seu marit en atorgar el testament.

ciar a allò que es té, la renúncia feta abans i la feta després de l'eficàcia del pacte tenen forçosament objectes i efectes diferents. D'altra banda, mentre que en el Codi de família la renúncia es presentava com una causa d'extinció «del pacte», l'article 231-18 CCCat no en fa cap esment. Ja s'ha anticipat que, en canvi, el supòsit es considera en l'article 231-15.3 *in fine* CCCat. L'antecedent d'aquest últim era l'article 44.3 CF, adreçat a establir la incidència de l'adquisició de la participació del premort (que era i és gratuïta) en el càlcul de la llegítima i la quarta vidual. L'article 231-18 CCCat obeeix al mateix objectiu, si bé amb l'afegit que «[e]n cas de renúncia, s'entén que el renunciant no ha adquirit mai la participació del premort».

3.2.1. *De la renúncia en vida d'ambdós cònjuges a la renúncia a l'adquisició. Objecte i efectes*

Estrictament i *per raó del pacte*, els cònjuges només esdevenen titulars d'una expectativa d'adquisició de la participació de l'altre per al cas de sobreviure'l. El pacte no esdevé, però, un negoci autònom, sinó que es projecta sobre una adquisició conjunta o, més ben dit, sobre les participacions adquirides pels cònjuges. És des d'aquesta perspectiva que, abans de la mort de qualsevol d'ells, és possible, teòricament, renunciar tant a la pròpia quota com a la dita expectativa. Ni la Compilació de dret civil de Catalunya (CDCC) ni el Codi de família consideraven, almenys de forma explícita, la possibilitat de renunciar a la primera. Tampoc no ho fa el CCCat. De la renúncia «als drets» que podien arribar a pertocar al «cònjuge supervivent», en parlava l'article 62 de la Compilació.¹⁴ No ho feia el CF ni ho fa el CCCat.¹⁵

— Quant a la disposició de la pròpia quota, l'article 231-15.2b CCCat només prohibeix la seva «transmissió a terceres persones» (art. 44.2b CF i 62.2 CDCC). La transmissió només és una possible modalitat d'acte dispositiu. No seria un cas de transmissió, però sí de disposició i, a més, literalment permès (art. 231-15.2b CCCat *a contrario sensu*), la renúncia a la pròpia quota.¹⁶ Admetre-la, però, impli-

14. L'expressió de l'article 62 de la Llei de 21 de juliol de 1960 es reproduïx literalment en el text del 1984.

15. De fet, en ambdós textos, l'única referència que es podria arribar a admetre que es feia i es fa a aquella expectativa d'adquisició es trobaria en la disposició adreçada a descriure el règim legal dels béns adquirits mentre viuen els cònjuges. Així, la impossibilitat o, més ben dit, la manca de poder de disposició d'aquests a fi de «transmetre a terceres persones el seu dret sobre els béns» (art. 44.2b CF i 231-15.2b CCCat), inclouria tant la referència a la pròpia quota com el dret a adquirir l'aliena en cas de supervivència.

16. Quant als diferents modes de disposició d'un dret, vegeu Ferran BADOSA COLL, «El poder de disposició en el dret català. La constitució i la transmissió negocials dels drets reals», a Ferran BA-

caria deixar pràcticament l'eficàcia del pacte en mans d'un dels atorgants: la quota, per renúncia, hauria esdevingut *nullius* i el cònjuge no renunciant, en cas de sobreviure, no adquiriria res. Aquesta seqüència, però, la corregeix (sense arribar a anul·lar-la) l'article 552-5 CCCat. S'hi preveu, precisament, la renúncia del comuner a la seva quota. L'efecte legal és l'increment de la quota dels restants comuners «sense necessitat d'acceptació expressa però sense perjudici de poder renunciar» als drets adquirits.¹⁷ El que se segueix de tot plegat és que, produïda la renúncia, el cònjuge no renunciant té l'oportunitat d'adquirir la quota vacant i incrementa així la seva participació inicial. Li cal, al marge de tenir coneixement de la renúncia, acceptar l'adquisició. I ho pot fer expressament o tàcitament. Si ho fa, el resultat serà el mateix que el que s'hauria pogut assolir si el cònjuge renunciant, en comptes de renunciar, hagués transmès la seva quota a l'altre (supòsit permès en l'art. 231-15.2b CCCat, que només parla de «terceres persones»):^{18,19} aquest darrer esdevindria titular del tot abans de la mort del renunciant. I no pas perquè el seu cònjuge, podent-ho fer, li hagi transmès la seva quota, sinó perquè, renunciada aquesta, legalment se li ofereix a ell i l'accepta. Al cap i a la fi, el pacte esdevé igualment ineficaç perquè és sobrer: abans de la mort d'un dels atorgants, l'altre ja ha esdevingut titular únic de la totalitat.²⁰

DOSA COLL i M. del Carmen GETE-ALONSO CALERA, *La adquisición y transmisión de derechos reales: Estudio del derecho catalán y otros sistemas jurídicos*, Barcelona, Col·legi de Notaris de Catalunya, 2009, p. 41.

17. Anticipava les dificultats de configurar la quota renunciada com a *res nullius*, Esteve BOSCH CAPDEVILA, «L'«acreciment» i l'«increment» en el dret patrimonial català», a *Primer Congrés de Dret Civil Català: el dret patrimonial en el futur Codi civil de Catalunya*, Barcelona, La Notaria, núm. 11-12 (2001), p. 413 i 414. Atès que les quotes no serien ocupables, l'autor considerava l'increment de les restants com a única destinació possible de les renunciades.

18. L'acord de transmissió al cònjuge no seria plenament equiparable amb el d'extinció del pacte (art. 231-18.1a CCCat i 46.1a CF), perquè aniria més enllà. No es tractaria només d'extingir el pacte de manera que regís d'ençà d'aleshores una comunitat en proindivisió ordinària entre els cònjuges (art. 231-18.2 CCCat), sinó que, en cas de transmissió, fins i tot això últim seria sobrer (art. 552-9b CCCat).

19. Seria un cas d'adquisició sense transmissió l'exercici del dret a «treure de la massa» la quota del concursat que l'article 231-17.2 atribueix al cònjuge (vegeu, però, la RDGDEJ de 16 de juliol de 2009, DOGC, núm. 5475 [1 octubre 2009]). En el cas, es discuteix simplement si aquell dret és realitzable atorgant una compravenda directament amb el cònjuge concursat o si, per contra, cal que l'administració concursal autoritzi la disposició. Caldria veure, no obstant això, si el dit dret admetria una configuració més pròpia d'un dret d'adquisició preferent i de naturalesa real. Si fos així, el cònjuge podria adquirir directament, sense que li fossin necessaris ni la voluntat de transmetre ni cap acte de transmissió.

20. També es llegeix l'article 552-5.2 CCCat en termes d'adquisició no automàtica de la quota renunciada per part dels altres cotitulars, a Pere del POZO CARRASCOA, Antoni VAQUER ALOY i Esteve BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña: Derechos reales*, Barcelona, Marcial Pons, 2008, p. 193. L'alternativa seria admetre l'automatisme a l'empara de l'article 552-1.1 *in fine* CCCat. La renúncia

— La renúncia a l'expectativa es recollia, ja s'ha dit, en l'article 62 *in fine* CDCC, que feia dependre l'eficàcia de la renúncia del fet d'haver-se convingut entre els cònjuges «recíprocament».²¹ Desapareix com a tal en el Codi de família,

determinaria l'extinció de la quota renunciada, que deixaria de limitar el dret dels altres cotitulars, els quals, sense necessitat d'acceptar-la, veurien com el seu propi dret s'eixampla a causa d'aquella descongestió. Aquesta interpretació, que passa per llegir el «sense necessitat d'acceptació expressa» de l'article 552-5 CCCat com a indicatiu que no cal cap tipus d'acceptació, presentaria dos avantatges: el primer és que faria innecessari plantejar-se quina és la condició de la quota mentre no s'accepta (*res nullius?*, usucapible?, ocupable?) i, més enllà, qüestions que hi estarien associades (com, entre altres, el temps per a acceptar); el segon seria que donaria sentit (o més sentit) a l'excepció de l'article 552-5.2 CCCat, ja que no es tractaria tant de permetre la renúncia d'allò que s'ha adquirit voluntàriament, sinó precisament d'allò que s'adquireix automàticament sense necessitat d'acceptació. En qualsevol cas, l'automatisme de l'increment de la quota del cònjuge no renunciant faria que, també automàticament, el pacte esdevingués ineficax d'ençà de la renúncia (vegeu Lluís PUIG FERRIOL, «La comunitat ordinària indivisa», a Lluís PUIG FERRIOL i Encarna ROCA TRIAS, *Institucions del dret civil de Catalunya*, vol. IV, *Drets reals*, València, Tirant lo Blanch, 2007, p. 327, que no opta expressament per l'automatisme, però es remet a l'article 552.1.1 CCCat a l'hora d'explicar la raó de ser de l'article 552-5.2 CCCat).

21. De fet, en l'article 62 CDCC es reproduïa literalment l'article 5 del projecte de regulació realitzat per J. B. Vallet de Goytisolet a petició de la comissió encarregada de redactar l'Avantprojecte de compilació (vegeu J. B. VALLET DE GOYTISOLO, *Estudios varios: Obligaciones, contratos, empresas y sociedades*, Madrid, Montecorvo, 1980, p. 286). El fet és, però, que es fa difícil trobar en els textos que es reproduïen en el mateix volum la justificació tècnica d'aquella necessitat d'«acord» per a poder «renunciar». De fet, el que s'hi constata és la preocupació per explicar la irrevocabilitat del pacte; només de retruc se'n qüestiona la renúncia. I, realment, ni això, almenys inicialment. Així, l'any 1944 l'autor defensava que «hemos aceptado que cada comprador adquiere el dominio resoluble de una mitad indivisa y un derecho real dirigido a la adquisición de la otra mitad; y que dichas adquisiciones las verifican los compradores directamente del vendedor sin que medie pacto alguno entre aquéllos. De ello se deduce que ninguno de los dos puede revocar la adquisición del otro, puesto que en ella no ha sido parte, y asimismo *que ambos pueden renunciar a derechos que son suyos*, derechos en cuyo caso, en virtud de la fuerza expansiva y elástica de la propiedad (llámesela, si se quiere, "ius acrecendi", en sentido lato, serán adquiridos por el otro condómino. *Admitamos, por tanto, la renunciabilidad de los derechos de cada condómino, pero rechazamos la revocabilidad del pacto*» (la cursiva és nostra) (vegeu J. B. VALLET DE GOYTISOLO, *Estudios varios*, p. 315, on es reproduïx el treball «La compra-venta por mitades indivisas y con pacto de sobrevivencia. Su naturaleza jurídica y su eficacia en el derecho común y en el derecho foral catalán»). Anys després, el 1955, Vallet va acabar conclouent que «[...] insistimos que el peso de la costumbre debe ser decisivo en esta cuestión [...]. Esa realidad es la que debe guiar a los codificadores del derecho de Cataluña. No importa que la irrevocabilidad surja directamente de la configuración del pacto o bien de su carácter capitular [...]. *El caso es que no puede ser destruida su eficacia sin el asentimiento de ambos compradores. Ni siquiera creemos conveniente admitir la renuncia previa de los derechos que sobre la totalidad de la cosa comprada puedan corresponder al sobreviviente de los compradores, a no ser que sea convenida recíprocamente, o bien si es hecha por el sobreviviente cuando haya premuerto el otro comprador. No obstante, en uno y otro caso, la intención de los compradores en el acto de comprar debe ser decisiva. La norma en esta materia sólo debe ser supletoria de la normal voluntad no expresada por los contrayentes*» (la cursiva també és nostra) (vegeu J. B. VALLET DE GOYTISOLO, *Estudios varios*, p. 409; el fragment pertany a l'estudi «Las compras con

que, en canvi, incorpora com a primera causa d'extinció del pacte «l'acord dels dos cònjuges durant el matrimoni» (art. 46.1a CF). De fet, la reciprocitat exigida a l'acord per a renunciar en l'article 62 CDCC no volia dir altra cosa que havien de ser ambdós cònjuges els qui havien de renunciar, cadascun, a la pròpia expectativa, i és precisament això el que succeeix quan s'atorga l'acord *ex* article 46.1a CF o, avui, *ex* article 231-18.1a CCCat.²² L'efecte immediat era i és l'establiment d'una proindivisió ordinària entre els cònjuges (art. 46.3 CF i 231-18.2 CCCat). Succeeix, però, que el plantejament iniciat amb l'article 46.1a CF permet reprendre l'interrogant quant a la possibilitat que sigui només un dels cònjuges qui decideixi renunciar. Una lectura literal d'aquell article i de l'article 231-18.1a CCCat només permet concloure que la renúncia d'un dels atorgants *no* extingeix el pacte: vol dir això que, premort el renunciant, el supervivent adquireix *recta via* la participació d'aquell?, que, en canvi, en cas de sobreviure al seu cònjuge, el renunciant no adquireix la participació del premort, la qual, per tant, s'integra en el cabal hereditari? Cal admetre, doncs, aquesta renúncia «no convinguda recíprocament entre els cònjuges»? Val a dir, sense que en cap cas sigui determinant, que la RDGDEJ de 3 d'octubre de 2011 fa esment, curiosament, d'aquesta possibilitat. Així, en el fet VIII i a propòsit de l'informe emès pel registrador com a fonament de la seva desestimació, figura «que la meitat de la finca, que era propietat del causant, no ha integrat mai el cabal hereditari, ja que no hi havia hagut renúncia prèvia de la cònjuge [...]». En aquest punt, s'imposa constatar: 1) que l'article 62 CDCC avalava la renunciabilitat de l'expectativa (encara que ho fes subjectant-ne l'eficàcia a l'acord); 2) que, com a regla general, s'hauria d'admetre també la renunciabilitat de les expectatives o drets abans que es produeixi el fet que en determini el naixement o l'exigibilitat; i la possibilitat de renunciar al dret a adquirir la participació del cònjuge en cas de sobreviure'l seria simplement una aplicació d'aquell principi general;²³ 3) que la renúncia a la pròpia expectativa (a diferència de la renúncia a la

pacto de sobrevivencia en derecho catalán»). Vegeu José María QUINTANA, «La compraventa con pacto de supervivencia en el derecho civil de Catalunya», *Revista Jurídica de Catalunya* (1989), p. 902, el qual barreja els supòsits de «renúncia» als drets derivats del pacte i de revocabilitat del pacte, i afirma que «[m]uy diferente sería la *renuncia a los derechos derivados del pacto* hecho por uno solo de los cónyuges viviendo su consorte. La naturaleza casi capitular del pacto y los fines que éste persigue impiden, desde luego, que los efectos del mismo queden al arbitrio de uno solo de los cónyuges, lo que implica la *irrevocabilidad unilateral del pacto*» (la cursiva també és nostra).

22. En el context de la CDCC, ja reconduïa el supòsit a un cas de mutu disens Ramon Maria ROCA SASTRE, *Derecho civil especial de Cataluña*, Barcelona, 1983, p. 486.

23. **Defensa el contrari** Juana MARCO MOLINA, «Comentari a l'art. 46», a Joan EGEA I FERNÁNDEZ i Josep FERRER RIBA (dir.), *Comentarios al Codi de família, a la Llei d'unions estables de parella i a la Llei de situacions convivencials d'ajuda mútua*, Barcelona, Tecnos, 2000, p. 274. Val a dir que els supòsits als quals es refereix l'autora a l'efecte de proposar, per al dret català, la vigència d'un principi

pròpia quota) no perjudica en cap cas l'altre cònjuge, que, en cas de sobreviure, adquireix la quota del renunciant. Volent renunciar en vida d'ambdós, quina raó de més hi ha per a imposar l'espera al renunciant fins a la mort del seu cònjuge? A part d'això, si s'acaba admetent el supòsit, sembla que no planteja major problema la qüestió del termini per a renunciar, el qual, lògicament, arriba just fins al moment previ a la mort d'un dels atorgants.

Arribat aquest moment sense el precedent de cap altra causa o motiu d'extinció o ineficàcia del pacte, el que s'ha atorgat esdevé eficaç i, per això mateix, s'extingeix.²⁴ És per aquest motiu que la renúncia que es faci més enllà d'aquest moment, la renúncia del supervivent, no pot tenir com a objecte altra cosa que l'adquisició ja produïda,²⁵ ni pot configurar-se estrictament com a causa d'extinció d'un pacte ja extingit.²⁶ Per això manca d'encert l'article 46.1b CF. Més enllà, l'aplicació de l'article 46.3 CF al cas permetia concloure que la participació adquirida però renunciada no esdevenia *res nullius*, sinó que anava a parar als hereus del premort, i per això d'ençà d'aleshores la titularitat del bé ho era «del cònjuge supervivent i dels hereus del premort». Es podia posar en dubte, però, aquesta interpretació o, en tot cas, destacar-ne les mancances. Per una banda, que la renúncia del supervivent determinés una proindivisió entre aquest i els hereus no es presentava com l'única opció possible. L'efecte, certament previst en l'article 46.3 CF, s'hauria pogut introduir pensant no tant en el cas de la renúncia, sinó en el que es recollia en l'article 46.2 CF (o 45 CF), que tenia també com a pressupòsit la mort d'un dels cònjuges (el demandant). I, atès que no oferia dubte que la renúncia no era un supòsit d'extinció del pacte, les seves conseqüències no es podien explicar a l'empara d'un precepte (art. 46.3 CF) que tenia presents alguns supòsits que sí que ho eren.²⁷ Per contra, en el cas que s'admetés l'aplicació al cas de l'article 46.3 CF

contrari a la renúncia anticipada de drets, són casos d'accions (art. 322 CDCC i 384.1 CS) o drets (art. 377.1 CS i 3.1 LUEP) d'atribució legal, no pas de drets o expectatives creades voluntàriament per les parts. Vegeu, com a supòsit de dret d'atribució legal, respecte del qual només s'admetria la renúncia anticipada feta recíprocament, els articles 232-7 i 231-20.3 CCCat.

24. Quan s'afirma que el pacte esdevé eficaç amb la mort d'un dels atorgants, es vol fer referència al seu efecte negocial principal (art. 231-15.1 *in fine* CCCat). Abans i per raó únicament del seu atorgament, els béns adquirits resten sotmesos al règim especial de l'article 231-15.2 CCCat, fet que per si sol ja representa, sens dubte, un determinat nivell o estadi d'eficàcia.

25. Vegeu l'article 5 *in fine* del projecte de J. B. VALLET DE GOYTISOLO i l'article 62 *in fine* CDCC. L'objecte de la renúncia eren «els drets» que el supervivent tingués sobre la cosa.

26. Quant a l'automatisme de l'adquisició del supervivent i la integració de la seva acceptació en el negoci constituït del pacte, vegeu Lídia ARNAU RAVENTÓS, «Las adquisiciones con pacto de sobrevivencia», p. 167 i 168.

27. Per bé que partint d'uns pressupòsits molt diferents dels que es prenen com a referència en el text (així, que la comunitat sobre el bé resultant del pacte és de tipus germànic), es va arribar

(que, certament, es declarava aplicable «en els casos a què es refereix l'apartat 1», sense distingir i sense excloure'n cap),²⁸ planava sobre aquella cotitularitat un altre dubte: determinar com devia haver arribat la participació del premort als seus hereus. Teòricament, es podien considerar tres possibilitats: la primera, fruit d'una renúncia translativa o, més ben dit, d'una cessió gratuïta d'aquella participació als hereus del premort per part del cònjuge supervivent, ara renunciant-cedent. L'adquisició d'aquells no seria en virtut d'un títol successori, sinó d'una transmissió *inter vivos*, i la participació no s'hauria adquirit del premort, sinó del cònjuge supervivent, de la mateixa manera que aquest darrer els podia transmetre qualsevol altre bé o dret seu i aquells, acceptant-ho, podien adquirir-lo. La segona seria concebre (o presumir?) també que aquella renúncia translativa, per bé que a favor de l'herència del premort, els hereus l'acabarien adquirint a títol successori.²⁹ La darrera, en fi, passaria per prescindir de la voluntat translativa o no del renunciant³⁰ i preveure, simplement i com a efecte legal de la renúncia del supervivent, l'ingrés de la quota renunciada al cabal hereditari, de tal manera que també els hereus acabarien rebent la seva titularitat. La pregunta seria aleshores si en aquest particular la llei estava desviant la quota renunciada o simplement es limitava a confirmar la destinació que li pertocaria d'acord amb les regles generals. Si es tractés d'això últim, s'hauria hagut de poder arribar a la mateixa solució (així, a aquell ingrés al *relictum*) encara que la norma no ho hagués previst expressament.

a entendre que la renúncia del supervivent afectava tot el bé, que esdevenia, així, *nullius*. Vegeu, en aquest sentit, mentre era vigent la CDCC, Xavier O'CALLAGHAN MUÑOZ, «La compraventa con pacto de supervivencia. Sentencia del Tribunal Supremo de 23 de febrero de 1971», *Revista Jurídica de Catalunya* (1972), p. 171 i 172; Xavier O'CALLAGHAN MUÑOZ, «Comentario al art. 62», a Manuel ALBALADEJO, *Comentarios al Código civil y compilaciones forales*, tom XXVII, vol. 2, Madrid, Revista de Derecho Privado, 1990, p. 121 i 122. En el mateix sentit, vegeu Maria YSÀS SOLANES, «La compraventa con pacto de sobrevivencia (La problemática actual del embargo de bienes de una comunidad germánica)», *La Llei de Catalunya i Balears* (1991), vol. 1, p. 180, que arriba a equiparar la renúncia amb l'abandonament de la cosa, que esdevé *nullius* i ocupable.

28. S'hi afegia, però, una excepció: «llevat que s'estipuli altrament». En el cas que es planteja en el text, la no-aplicació de l'article 46.3 CF s'hauria pogut intentar explicar, no tant a partir d'un pacte en sentit contrari, sinó a l'empara de l'eficàcia que ja havia tingut el pacte amb la mort d'un dels atorgants.

29. L'ingrés de la quota del cònjuge premort a l'herència del cònjuge supervivent ja l'havia defensat, en temps de la CDCC, José María QUINTANA, «La compraventa con pacto de supervivencia», p. 905. Mentre era vigent el Codi de família, vegeu Juana MARCO MOLINA, «Comentari a l'art. 46», p. 274 i 275. En el mateix sentit, Antoni MIRAMBELL ABANCÓ, «Els règims econòmics matrimonials», a Alfonso HERNÁNDEZ-MORENO i Carlos VILLAGRASA ALCAIDE (coord.), *El Codi de família i la Llei d'unions estables de parella (aproximaciones doctrinales a las leyes 9/98 y 10/98, del Parlament de Catalunya)*, Barcelona, Cedecs, 2000, p. 238.

30. I, també, de la voluntat d'acceptar o no l'adquisició per part del beneficiat per aquesta, diguem-ne, renúncia «no tècnica».

El CCCat avança l'aparició de la renúncia a la «participació del premort»: si en el Codi de família era la segona de les causes extintives del pacte esmentades en l'article 46 CF, ara se'n preveuen els efectes en l'article 231-15 CCCat (el primer, per cert, que tracta la institució) i no se la menciona en l'article 231-18.1 CCCat. A l'empara de la nova regulació, són quatre les qüestions que suggereix plantejar el supòsit: la de la seva incidència en l'efectivitat del pacte, la dels seus efectes i, com a declaració de voluntat, la de la seva forma i la del termini per a emetre-la.³¹ La primera depèn de la segona.

— El «s'entén» de l'article 231-15.3 *in fine* CCCat s'ha d'interpretar com a fixació d'un determinat efecte legal.³² Es tracta, de fet, d'una ficció jurídica consistent en l'exclusió de tot efecte adquisitiu a favor del supervivent en cas de renúncia. Així, si un dels cònjuges mor i l'altre el sobreviu, el pacte serà eficaç i el supervivent esdevindrà «titular únic de la totalitat» (art. 231-15.1 *in fine* CCCat), però si després hi renuncia *serà com si mai l'hagués adquirit*. Aquest efecte negatiu té un efecte positiu reflex: si cal entendre que la quota o participació del premort no s'ha arribat a adquirir mai pel supervivent, caldrà concloure també que *no s'ha mogut mai d'allà on era: el patrimoni del premort*. És per això que s'ha d'integrar, lògicament, en el cabal hereditari. Aquesta és la destinació legal (i fins i tot natural) que l'article 231-15.3 CCCat no explicita, però imposa. I aquesta imposició té una rellevància doble: en primer lloc, aclareix l'abast de la renúncia del supervivent molt més del que ho feia el Codi de família; en segon lloc, permet deixar enrere, desplaça, altres configuracions teòricament possibles,³³ o, com a mínim, dues. Vegem l'una i l'altra coses:

a) En el Codi de família, com s'ha exposat, no era pas indubtable com arribava la participació del premort als seus hereus. Una lectura de la renúncia del supervivent *ex* article 46.1b CF en termes de renúncia translativa a favor d'aquells (directament o per la via de l'herència del premort) obligava, sense l'agafador d'una norma com l'ara continguda en l'article 231-15.3 *in fine* CCCat, a admetre, *encara que només sigui per un moment o un instant*, que el vidu va arribar a adquirir la quota de la qual ara disposa o que ara cedeix.

31. Vegeu l'epígraf següent d'aquest comentari.

32. De la mateixa manera que el «s'entén» de l'article 232-4 CCCat implica la determinació legal de la titularitat dels béns. No hi tenen cabuda, en principi, ni pactes ni proves en sentit contrari. Caldria admetre, però, en l'article 231-15.3 CCCat, l'anomenada *renúncia translativa o cessió gratuïta a favor d'algú altre*. No es tracta en cap cas d'una excepció. I això perquè no es busca provar que el renunciant *sí* que va arribar a adquirir, sinó que el negoci atorgat no va ser, almenys tècnicament, una renúncia.

33. Tot i que no s'avindrien, en cap cas, amb la cotitularitat de què tracta l'article 231-18.2 CCCat entre hereus i cònjuge supervivent.

b) La primera d'aquelles configuracions seria la de la quota vacant com a *res nullius*. És quasi sobrer, perquè és obvi, dir que només es pot renunciar a allò que es té. Aquesta obvietat és també palesa en l'article 231-15.3 *in fine* CCCat: si el supervivent pot renunciar a la participació del premort, és perquè prèviament l'ha adquirit. Per això mateix ja s'ha dit que l'efecte legal (la no-adquisició) és una ficció que es projecta sobre el mateix pressupòsit del negoci atorgat i el nega, de manera que l'esborra totalment. En qualsevol cas, raonant a partir d'aquest efecte, el desenllaç és indiscutible: no pot convertir un bé en *res nullius* qui abans (ni «mai») no n'ha adquirit la propietat. La segona configuració obeeix a una determinada lectura dels efectes que provoca, en un règim de comunitat ordinària indivisa, la renúncia a la quota. La idea fonamental és posar en dubte la mateixa possibilitat de renunciar-hi. Aquesta lectura, i ja se n'ha fet esment, parteix de l'automatisme de l'expansió de les restants participacions o drets, que deixen d'estar limitats pel dret renunciat (art. 552-1.1 CCCat).³⁴ Aparentment, l'aplicació de la regla al cas que ens ocupa té un resultat pervers. El vidu, renunciant a la quota procedent del premort, veuria ampliada la pròpia i esdevindria, de tota manera i malgrat la renúncia, titular del tot. Aquest resultat, però, és fals. I això perquè, d'ençà del moment que el titular de la meitat indivisa del bé adquireix l'altra meitat, la comunitat s'extingeix (o es dissol, segons l'art. 552-9b CCCat). No hi ha, doncs, possibilitat real de renunciar a una quota, perquè, amb aquella extinció, ja no hi ha pròpiament quotes a les quals es pot renunciar.³⁵ L'article 231-15.3 *in fine* CCCat fa innecessari el debat.

Tant per raó de la ubicació sistemàtica de la disposició com per raó del que s'hi disposa, cal concloure també: en primer lloc, que la participació del premort, ara renunciada pel supervivent, s'haurà de seguir computant en l'herència d'aquest «pel valor que tingui en el moment de produir-se la mort» i «als efectes de càlcul de la llegítima i de la quarta vidual»; en segon lloc, que en aquest còmput aquella participació s'haurà d'integrar en el *relictum*, i no pas en el *donatum*;³⁶ en tercer lloc i més enllà de l'article 231-15.3 CCCat, que la participació formarà part d'aquest *relictum* a l'efecte, si escau, de qualsevol altre càlcul o còmput (art. 427-40, 426-32 CCCat...).

34. Ja s'ha vist també que l'article 552-5.2 CCCat permet qüestionar aquell automatisme.

35. Vegeu José María CABRERA HERNÁNDEZ, «El contrato de compraventa con pacto de supervivencia en la Compilación de derecho civil de Cataluña», *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. 65, núm. 1 (1966), p. 50. L'autor es pregunta si és possible renunciar a quotes indivises una vegada s'han integrat en un mateix patrimoni: el del vidu.

36. Vegeu Martín GARRIDO MELERO, *Derecho de familia: Un análisis del Código de familia y de la Ley de uniones estables de pareja de Cataluña y su correlación con el Código civil*, Barcelona, Marcial Pons, 1999, p. 212. L'autor es preguntava si, malgrat la renúncia, calia imputar la participació renunciada a l'efecte del pagament i el càlcul de la quarta vidual.

— L'efecte legal de la no-adquisició de la quota renunciada permet qualificar el supòsit com d'ineficàcia del pacte. Continua sense ser d'extinció. Això últim és determinat per la mort d'un dels atorgants (o és que potser té sentit encara parlar de «pacte» —i, cal entendre, «no extingit» o vigent— després d'aquest moment?). En canvi, succeeix que el pacte haurà esdevingut de manera sobrevinguda (així, d'ençà de la renúncia) absolutament ineficax; això, perquè legalment s'exclou tot efecte adquisitiu, com si es tractés d'una renúncia amb efectes retroactius d'ençà de la mort. La consideració del supòsit com d'ineficàcia, i no d'extinció, del pacte avala, per una banda, l'encert de la seva desaparició en la relació de l'article 231-18.1 CCCat; per l'altra, permet que li sigui aplicable el segon apartat d'aquest mateix article. Hereta essencialment el contingut de l'article 46.3 CF³⁷ i determina l'aplicació, als hereus del premort i al cònjuge renunciant, de les regles de la proindivisió ordinària.³⁸

3.2.2. *La renúncia com a declaració de voluntat. Un termini per a renunciar?*

En la RDGDEJ de 3 d'octubre de 2011, la renúncia al pacte de supervivència o, més ben dit, a l'adquisició ja consumada i, per altra banda, la renúncia a l'herència es connecten doblement: en primer lloc, perquè el que de fet s'hi planteja és si la renúncia a l'herència implica una renúncia tàcita a l'adquisició; en segon lloc, perquè, després d'entendre's que la resposta al cas concret ha de ser negativa, s'acaba resolent que la inexistència de renúncia tàcita a l'adquisició justifica la negativa del registrador a practicar els assentaments que es deriven de l'escriptura atorgada de renúncia, manifestació i acceptació de l'herència (vegeu els apartats VI i VIII de la relació de fets, en el darrer dels quals sembla que trasllueix la justificació última del registrador, ja que «[c]onclou que dels fets resulta que es va obviar l'existència d'aquest pacte, tant per part dels hereus com del notari autoritzant, i que tot el que van formalitzar i consentir ho van fer amb desconeixement del règim jurídic del bé en qüestió»).

La importància de la RDGDEJ rau en el fet que admet la possibilitat teòrica de renunciar tàcitament a l'adquisició derivada d'un pacte de supervivència i, més enllà, constata que aquest seria el cas quan el supervivent renunciés expressament

37. Simplement han desaparegut les remissions contingudes en l'article 46.3 CF i la possibilitat d'un pacte en sentit contrari, que sembla que s'haurà d'admetre igualment (art. 111-6 CCCat).

38. Serà aplicable el mateix règim al supòsit previst en l'article 231-16 CCCat. En canvi, no ha arribat al Codi el cas que recollia l'article 46.2 CF, cosa que fa pensar en la impossibilitat de la successió processal en l'àmbit dels processos que s'hi consideraven (vegeu, també, l'art. 233-14.2 *in fine* CCCat).

a l'herència del premort «si del contingut de l'escriptura es desprengués d'una manera expressa, clara i inequívoca l'existència del pacte de supervivència i fos del tot indubtable que [el supervivent], en renunciar, prenia en consideració l'existència del pacte» (fonament jurídic 2.2). Però si així hagués passat en el cas descrit en la RDGDEJ, el negoci atorgat hauria estat realment de renúncia a l'adquisició i hauria estat realitzat tàcitament? Allà, el fet concloent es presenta complex: no només s'identifica amb la renúncia expressa de la vídua a l'herència, sinó també amb el seu consentiment a la inscripció de la finca a favor dels seus tres fills (vegeu, de nou, el fonament jurídic 2.2). Si pot plegat s'hagués formalitzat amb coneixement del pacte, semblaria que, més que no pas una renúncia tàcita, i en sentit tècnic, el que hi hauria seria una cessió gratuïta i expressa de la participació adquirida a favor d'uns subjectes determinats.³⁹

La renúncia expressa a l'herència no s'hauria de veure afectada pel fet que, en formalitzar-se, s'ignorés el pacte i, en conseqüència, el règim jurídic del bé. Com a declaració de voluntat, no seria ni tan sols impugnabile per error (per creure que formava part de l'herència un bé que realment no hi havia ingressat): tractant-se d'un immoble amb pacte inscrit en el Registre, en cap cas podria tractar-se d'un error excusable (art. 461-10 CCCat).

La qüestió del termini per a renunciar a la participació del premort es concreta a saber no tant si hi ha un moment a partir del qual succeeix simplement que ja no és possible renunciar, sinó a saber si hi ha un moment a partir del qual la renúncia ja no té els efectes previstos en l'article 231-15.3 *in fine* CCCat o, dit d'una altra manera, a partir del qual no es pot obviar que el vidu sí que va adquirir la participació esmentada. Admetre això últim obligarà, si s'escau, a determinar quins són aleshores els efectes de la renúncia. Basta apuntar, per exemple, que llegir el supòsit en termes de dissolució de la comunitat (art. 552-9b CCCat) i, per tant, de «desaparició» de la participació fins aleshores renunciabile, implicarà probablement configurar la facultat o el dret a renunciar previst en l'article 231-15.3 *in fine* CCCat com un poder de configuració jurídica caducable (art. 122-1 CCCat). Després, només serà possible abandonar el bé.

L'efecte legal previst en l'article 231-15.3 *in fine* CCCat recorda, per bé que en un àmbit diferent, el que recull l'article 427-16.1 CCCat a propòsit de la repudiació dels llegats.⁴⁰ La dada podria suggerir una aplicació per analogia del règim

39. Cal recordar, a més, que no transcendeix en el text de la RDGDEJ qui acaba adquirint el títol d'hereu: si el fill cridat com a substitut vulgar de la mare o, per la successió intestada, tots tres fills.

40. Parla d'«eliminació retroactiva de l'adquisició», Antoni MIRAMBELL ABANCÓ, «Comentari a l'art. 427-16», a Joan EGEA FERNÁNDEZ i Josep FERRER RIBA (dir.), *Comentari al llibre quart del Codi civil de Catalunya, relatiu a les successions*, volum I, Barcelona, Atelier, 2009, p. 801 i 802.

previst allà quant al temps per a repudiar o, més ben dit, per a renunciar. L'opció passaria per deixar oberta la possibilitat de fer-ho durant trenta anys, sens perjudici de la facultat d'interpel·lar judicialment el vidu (art. 427-16.7, 427-16.8 i 461-12.1 CCCat). I l'opció agradaria encara que només fos perquè, com a mínim, limitaria en el temps la possibilitat d'aquesta renúncia, diguem-ne, retroactiva.⁴¹ Tot i això, i més enllà de la diferència de títols adquisitius, s'interposaria a aquella aplicació per analogia el fet de tractar-se de títols adquisitius diferents. Així, mentre que l'atorgament del pacte de supervivència implica, per a cada atorgant, acceptar la disposició que a favor seu fa l'altre per al cas de sobreviure'l, en el cas del legatari no és que abans de la mort del causant aquell no hagi acceptat res, sinó que és molt probable que no tingui ni tan sols coneixement de l'ordenació successòria que s'ha fet a favor seu. És per això que els terminis de l'article 427-16.7 CCCat es poden entendre raonables per al cas que s'hi considera, però serien excessius, ateses les circumstàncies, si es volguessin aplicar també per a renunciar al pacte. De fet, el raonament anterior hauria de concloure proposant un termini màxim d'un mes d'ençà de la mort per a poder renunciar a la participació del premort i fer-ho amb els efectes de l'article 231-15.2 CCCat (arg. ex art. 461-12.2 CCCat).

41. L'apreciació es fa perquè, d'alguna manera, no sembla que l'excepcionalitat de l'efecte legal pugui predicar-se de tota renúncia feta en *qualsevol temps* (i seria excepcional perquè, com a norma general, els efectes de la renúncia o l'abandonament no són retroactius; arg. ex art. 532-1 i 4 CCCat). Passa, però, que els únics que es veurien perjudicats amb l'admissió d'aquella caducitat serien els hereus del premort, ja que el que s'estaria fent seria limitar en el temps la possibilitat de considerar que la quota mai no va sortir del patrimoni del premort. També és cert que, segons com es miri, aquesta limitació perjudicaria el mateix supervivent, sobretot si a l'empara de la dissolució de la comunitat se li nega la possibilitat, passat un determinat moment, de renunciar a una quota ja inexistent.